
El Fons 0-16: una etnografia sobre la política pública de rendes dirigida a la infància més empobrida

PID_00269754

Miryam Navarro Rupérez

Temps mínim de dedicació recomanat: 2 hores

Miryam Navarro Rupérez

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats per la professora: Eva Bretones Peregrina

Primera edició: setembre 2021
© d'aquesta edició, Fundació Universitat Oberta de Catalunya (FUOC)
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Autoria: Miryam Navarro Rupérez
Producció: FUOC
Tots els drets reservats

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit del titular dels drets.

Índex

Introducció.....	5
1. El pes de l'estructura: d'on partim en pobresa infantil a Barcelona.....	7
2. Una etnografia per encàrrec de l'Administració pública.....	8
3. Què és el Fons 0-16?.....	10
4. Els impactes subjectius del Fons 0-16 en la vida quotidiana dels nens i adolescents, i de les seves famílies.....	12
5. Valoracions de la gestió del Fons 0-16.....	17
6. Quines conclusions traiem dels impactes del Fons d'Infància en la lluita contra la pobresa material?.....	20
Bibliografia.....	23

Introducció

L'autora agraeix a l'Institut Infància i Adolescència de Barcelona per haver pensat en l'etnografia com una tècnica de recerca bàsica que ajuda a comprendre i orientar la política pública. Agraeix la col·laboració de la gerència de l'Institut Municipal de Serveis Socials (IMSS) i de diversos professionals de l'educació social i del treball social del Centre de Serveis Socials de Ciutat Vella (Barcelona), que van facilitar l'accés al camp i van reflexionar obertament sobre això. A més, l'autora vol transmetre un agraïment especial a les quaranta-dues persones, entre nens, adolescents i adults, beneficiàries de l'ajuda del Fons 0-16, que han aportat generosament la seva saviesa i el seu temps, han obert les portes de les seves cases i vides i han compartit les seves vivències per contribuir a comprendre millor els efectes més intangibles del Fons per a la Infància.

«El Fons ha estat com un cop d'aire fresc a la meua vida». Aina (39 anys) (Navarro i Truñó, 2019)

El 2015 l'Ajuntament de Barcelona va impulsar el **Fons extraordinari d'ajudes d'urgència social a les famílies amb nens i adolescents fins als 16 anys de Barcelona** (Fons 0-16, d'ara endavant), una política social innovadora i necessària per fer front a la pobresa infantil. Ja el 2015, i suposem que molt més després de la COVID-19 (fins al 2022 no podrem disposar de noves dades), 1 de cada 3 nens o adolescents de Barcelona viu en risc de pobresa i d'exclusió social (la taxa AROPE és del 30,8 % en la població infantil de Barcelona el 2017-2018) (IIAB, 2010b).

Els estudis quantitius demostren que la infància és l'etapa vital més vulnerable i amb una disparitat interna més important respecte a les privacions materials i les desigualtats en la renda. Si bé pot dir-se que el Fons 0-16 ha estat vigent durant sis convocatòries, el seu format s'ha revisat a la baixa, fet que ha reduït el potencial inicial de la mesura (22,5 M€ el 2016 enfront de 10,6 M € el 2018) (IIAB, 2020b) i ha generat disfuncions, malestar i desconcert entre les famílies beneficiàries. El Fons Infància va desaparèixer l'any 2020 com a tal i la seva dotació es va incloure dins de la targeta d'ajudes d'emergència de la COVID-19, el que les famílies anomenen «targeta grisa» o «targeta COVID». Amb data de 28 d'abril de 2021, l'Ajuntament de Barcelona anuncia la reactivació del Fons 0-16.

El Fons 0-16 ha comptat amb una àmplia avaluació des dels inicis, una cosa poc freqüent en el que l'Administració pública defineix com a transferència social. Se n'ha avaluat l'impacte en la reducció de la pobresa material des del seu impuls el 2015, i el 2018 l'avaluació es va completar amb un ampli treball de camp etnogràfic. Tal com defensa l'Institut Infància i Adolescència de Barcelona (d'ara endavant IIAB) (2020b), l'etnografia posa en relleu l'impacte en la pobresa relacional i emocional dels menors d'edat, unes dimensions de la pobresa que habitualment passen desapercebudes per falta, precisament, de seguiment i avaluació en el camp de les polítiques públiques.

Nota

Les evidències presentades en els informes qualitius com el d'aquesta recerca etnogràfica encarregada a l'IIAB han orientat l'Ajuntament de Barcelona en la decisió de reactivar la mesura el 2021 (Ajuntament de Barcelona, 2021).

Aquesta recerca va ser encarregada per l'IIAB, i tenia com a objectiu, en primer lloc, presentar els resultats de l'avaluació etnogràfica i l'avaluació quantitativa del mateix Fons 0-16. L'anàlisi de propostes d'intervenció destaca els beneficis de les propostes d'intervenció de les ajudes econòmiques directes, entre els quals es podrien esmentar que el Fons 0-16 amplia la capacitat de les famílies per gestionar la seva economia domèstica, dignifica i augmenta l'autoestima del grup a qui va dirigit i de les seves famílies i els permet socialitzar des del consum normalitzat. A més, una de les conseqüències indirectes és que allibera temps que els adults poden dedicar a la cura dels fills, a cursos de formació per afavorir la inserció laboral i, fins i tot, a la cerca d'una feina millor (IIAB, 2020a).

En segon lloc, pretén reflexionar sobre les **contradiccions** que es deriven, d'una banda, d'haver impulsat una política avançada en moltes de les seves característiques i, de l'altra, de no haver pogut desenvolupar-les per les retallades pressupostàries sofertes. Impulsar una política de rendes per a la infància en l'únic marc possible d'ajudes d'emergència social, via serveis socials, ha fragilitzat la mesura, fins al punt de renunciar a algunes de les seves característiques més innovadores (IIAB, 2020b).

Com a conclusió final, es posa en valor la necessitat de lluitar contra la pobresa infantil, perquè, tal com al·lega l'Institut Infància, «**la infància no espera** i el dret internacional exigeix als estats que inverteixin el màxim dels seus recursos perquè tots els nens i adolescents, sense excepció, creixin amb un nivell de vida adequat i puguin desenvolupar el seu màxim potencial». (IIAB,2020b:5).

1. El pes de l'estructura: d'on partim en pobresa infantil a Barcelona

Segons l'indicador europeu multidimensional AROPE, el 2018, el 30,8 % de la població de 0 a 17 anys de Barcelona està en risc de pobresa i exclusió social (IIAB, 2019). Si fem l'exercici de traslladar-lo a números absoluts en una simulació aproximada, aquest mateix any, a Barcelona, ens trobàvem amb 20.800 menors d'edat que viurien per sota del llindar de la pobresa; dels quals 13.200 viurien en situació de pobresa extrema (5,4 %), en situació de risc de pobresa greu (8,5 %), i 72.300 viurien per sota del llindar de pobresa moderada (29,5 %) (IERMB, 2019; IIAB, 2019).

La infància és l'estrat de la població que sofreix més la pobresa i la desigualtat social intragrup. Crida l'atenció la desigualtat de renda en aquesta etapa del cicle vital, en què el 10 % més ric té 10 vegades més que el 10 % més pobre. Comparant amb altres grups d'edat, veiem que la pobresa moderada en la infància és del 29,5 %, entre les persones adultes és del 20,8 % i entre les persones més grans de 65 anys és del 16,5 %. També queda patent la desigualtat social dins de la ciutat: els nens que viuen a Ciutat Vella tenen un grau de privació material del 56,2 %, mentre que els que viuen en districtes com Sarrià - Sant Gervasi arriben a l'11,3 % (IIAB, 2019).

Aquesta pobresa sistèmica i el fet que la infància sigui l'etapa més vulnerada i amb més disparitat interna de privació material s'expliquen a partir de **quatre causes** estructurals:

1) El dèficit històric en protecció social a les famílies amb nens: a Catalunya i Espanya és baixa i poc eficaç si la comparem amb el marc europeu. Després de les transferències socials, la pobresa infantil greu a Catalunya passa del 19,1 % al 15 % (21,2 pp), mentre que per a la tercera edat es redueix del 73,6 % al 4,0 % (-94,5 pp) (IERMB, 2018).

2) Desinversió i retallades selectives en serveis i prestacions públiques en conjuntura de crisi: que no es recuperen de manera significativa després de la crisi (IIAB, 2018).

3) Ingressos baixos per la precarietat laboral: la situació d'ingressos baixos pel treball remunerat creix 6 pp, del 19,1 % (2011) al 25,4 % (2017), en llars amb nens i adolescents (IIAB, 2019).

4) Sobrecàrrega de despeses d'habitatge: un 15,2 % dels nens viuen en llars que sofreixen sobrecàrrega de despeses d'habitatge (dediquen més del 40 % de la renda familiar a les despeses d'habitatge) (IERMB, 2019).

2. Una etnografia per encàrrec de l'Administració pública

Enfront de l'augment dramàtic de la pobresa infantil a Barcelona, des de l'any 2015, l'Ajuntament de Barcelona concedeix ajudes d'urgència social per a famílies amb fills de 0 a 16 anys en situació de vulnerabilitat per cobrir les seves necessitats bàsiques. El 2018, en el marc de l'«Observatori 0-17 BCN: vides i drets de la infància i l'adolescència a la ciutat», programa de l'Àrea de Drets Socials de l'Ajuntament de Barcelona, s'ha desenvolupat la recerca de caràcter qualitatiu, amb la voluntat de complementar les avaluacions quantitatives del fons elaborades fins al 2017 per Ivàlua (2018) amb altres preguntes, enfocaments i metodologies. Precisament, és en aquest estudi en què s'assenyala la necessitat de complementar la seva avaluació amb anàlisis qualitatives sobre els efectes de l'ajuda en el consum i benestar dels nens. Fins llavors, no s'havia preguntat directament a les famílies sobre els impactes percebuts ni s'havien incorporat dades proporcionades pels joves. La interpretació i l'anàlisi antropològica de les dades obtingudes van permetre detectar allò que no podem trobar a les estadístiques, el que en podríem dir la sintaxi, el metatext; en definitiva, el relat cultural que sosté les vivències de les persones i els dona coherència, sentit i que situa la infància i l'adolescència en un context vital determinat, i reflecteix la relació de la infantesa amb l'entorn social, físic i emocional.

El treball de camp es va centrar en l'estudi de casos en profunditat i va incloure observació, grups de discussió amb professionals dels serveis socials i entrevistes amb diverses tècniques tant a adults com a nens i adolescents de les famílies. L'estudi es va centrar en el districte de Ciutat Vella, perquè és el segon més afectat per la pobresa infantil, amb el nombre de beneficiaris del Fons d'emergència, i perquè no estava inclòs en el projecte de B-Mincome, també molt avaluat des que es va implantar, en què se situava el 2018 el districte amb l'índex més alt de pobresa infantil de la ciutat: Nou Barris.

Dades del treball de camp

En les diverses etapes d'accés al camp s'ha configurat una mostra molt heterogènia que ha possibilitat un estudi de casos de gran diversitat de perfils, amb informació significativa de 62 persones, que s'ha completat amb 600 hores d'observació. De les 62 persones de qui es va recopilar informació qualitativa, 47 eren de famílies sol·licitants del Fons (16 adults i 31 nens i adolescents) i 15 eren professionals que atenen les famílies (13 de serveis socials municipals i 2 d'entitats socials). Entre les persones adultes, la pràctica totalitat d'informants eren dones, tant entre els professionals (14 sobre 15) com entre els adults de les famílies (14 sobre 16). En canvi, entre els nens i adolescents la distribució per sexe va ser més equilibrada: es va obtenir informació de 18 nens i nois i 13 nenes i noies. Quant a la distribució per edats, la meitat dels informants eren adults, i l'altra meitat nens i adolescents (31 persones cadascun). El grup menys nombrós va ser el de nens petits fins als cinc anys (5), mentre que els de nens entre 6 i 11 anys i d'adolescents entre 12 i 16 anys estaven equilibrats, amb 13 i 13 cadascun (IIAB, 2020b).

Projecte B-Mincome

B-MINCOME és un projecte pilot de lluita contra la pobresa i la desigualtat en zones desfavorides de Barcelona, que s'acull dins del programa Urban Innovative Actions de la UE. Per a més informació, consulteu: ajuntament.bcn.cat/bincome/es.

Els resultats de l'avaluació qualitativa sobre els impactes subjectius que ha tingut aquest fons extraordinari d'ajudes (Fons 0-16 o Fons d'Infància, d'ara endavant) són tremendament rellevants en la vida dels nens i adolescents que s'han beneficiat d'aquesta ajuda, i per contrast, en la d'aquells a qui se'ls la va denegar. Durant dos anys de recerca etnogràfica s'ha recollit la veu en primera persona que parla de les vivències i els canvis connectats amb l'arribada del que les famílies en diuen «la targeta». La reorganització, autonomia i millor gestió de l'economia domèstica que aporta el Fons d'Infància no sols garanteixen tenir cobertes les necessitats bàsiques, que directament es tradueix en un clima familiar més bo, sinó que a més normalitzen els canals d'accés de la provisió de béns, fet que dignifica i augmenta l'autoestima (Navarro i Truñó, 2019).

Per al disseny de polítiques públiques centrades en la renda infantil, convé aprofundir en la comprensió dels usos, recollir les necessitats, acompanyar les vivències positives i negatives i, tal com mostra aquesta etnografia, per poder comprendre la importància de l'intangible, que té a veure amb la dignificació de la vida quotidiana de la infància i l'adolescència, i de les seves famílies. Igualment, els límits i les incerteses de la recepció de l'ajuda ens orienten cap al canvi de mirada que abandona la caritat per reivindicar el dret a créixer amb el màxim desenvolupament i una igualtat d'oportunitats d'accés garantida. Perquè això sigui possible és imprescindible incorporar les perspectives dels nois com a informants clau i considerar-los com a ciutadania activa, amb criteri propi. De la mateixa manera, hem recollit els relats de les persones adultes del seu entorn, familiars i professionals de l'Institut Municipal de Serveis Socials (IMSS).

Les propostes de millora concretes s'han formulat partint de les evidències generades per les persones beneficiàries de la mesura, amb la intenció d'orientar la política de rendes amb perspectiva d'infància de cara a convocatòries posteriors.

3. Què és el Fons 0-16?

Un Fons extraordinari per a ajudes puntuals d'urgència social per a famílies amb nens i adolescents menors de 16 anys

En la seva primera versió, estava dotat de 100 euros al mes per a cada nen mitjançant una targeta moneder. Aquesta iniciativa proposa trencar amb la històrica i estructural falta de programes i polítiques de transferència social a Catalunya i a Espanya. És l'única renda en què el menor de 16 anys és el subjecte de dret receptor directe de l'ajuda. És una ajuda extraordinària que concedeix l'Ajuntament de Barcelona a famílies en situació de vulnerabilitat per cobrir les necessitats bàsiques de subsistència de nens i adolescents. És una mesura de política pública local complementària, en forma d'ajuda d'urgència social per atendre, específicament, les necessitats dels nens i adolescents, i identifica el nen com el titular, a pesar que la seva gestió sigui responsabilitat de la persona adulta sol·licitant.

La seva dotació depenia de complir els requisits següents, per al cas de la convocatòria avaluada (2018):

- Disposar d'una valoració social acreditativa (usuaris en seguiment per part dels Serveis Socials de Barcelona, amb expedient obert abans del 31 de desembre de 2017).
- Tenir un nivell de renda que no superés els llindars econòmics d'ingressos mínims que estableix la normativa de l'ajuda (marcat per la mitjana que calcula la pobresa moderada).
- Estar empadronats (sol·licitant i beneficiaris) a la ciutat de Barcelona el 31 de desembre de 2016.

Les ajudes es van donar per un màxim de 9 mesos en tots els casos (el 2015 cobria tot l'any), incorporant l'economia d'escala: famílies amb un fill rebien 100 euros al mes; famílies amb dos fills, 175 euros al mes, i a partir del tercer fill i successius s'afegien 50 euros més al mes per cada nen; en el cas de les famílies monoparentals, s'afegien 100 euros més per família cada mes de l'ajuda.

Els criteris d'accés han anat canviant en cada convocatòria, a partir de les avaluacions contínues que es feien des d'Ivàlua i del pressupost disponible. El 2015 es va enviar una carta informativa a totes les persones que rebien la beca menjador, i el 2016 es va implantar una atenció informativa específica en el

districte de Ciutat Vella per incloure famílies que eren ateses per organitzacions socials del tercer sector. L'any 2017 es passa de l'informe de fragilitat social al de valoració social de necessitat, emès només per l'IMSS, cosa que deixa fora les famílies ateses per organitzacions, però que no estan acompanyades pels Serveis Socials de Barcelona. La convocatòria de 2018 va ser la més restrictiva: va incorporar un algoritme que ponderava diferents paràmetres dins de l'aplicació de Serveis Socials i, per primera vegada, es va definir electrònicament l'informe de valoració social de necessitat. Totes les persones beneficiàries tenien concedida d'ofici el 100 % de la beca extraordinària de menjador escolar de P3 a 4t d'ESO (IIAB, 2020b).

Algoritme del Fons 0-16

Aquest algoritme es crea a partir del registre de persones usuàries dels serveis socials que tenen menors de 16 anys a càrrec seu i que estan en seguiment durant l'any 2017 en la Unitat de Seguiment, Tractament i Atenció Col·lectiva dels Centres de Serveis Socials (CSS-USTAC), en els Equips d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (EAIA), en els Serveis d'Atenció, Recuperació i Acol·liment a joves que pateixen violència masclista (SARRA), en tractament en els Serveis Bàsics d'Atenció Social (SIS Tractament) o en el Servei d'Integració a Famílies Rom amb menors a càrrec, que compta amb dades informàtiques desagregades per sexe (Sisfa-Rom i Opai-Rom), o com a mínim en una Unitat de Primera Atenció Social (UPA-S) amb una ajuda econòmica vinculada diferent del Fons Infància 2017 o a B-Mincome (IIAB, 2020b).

Tot i manifestar obertament que el seu objectiu és atendre la pobresa econòmica, es va gestionar logísticament i pressupostàriament des de l'IMSS. De manera oficial, la seva finalitat era la següent:

«Pal·liar la situació de vulnerabilitat de les famílies amb nens o adolescents entre 0 i 16 anys, en situació de necessitat, amb l'objectiu que la situació econòmica de la unitat familiar permeti que puguin cobrir les necessitats bàsiques de subsistència».

Aquesta qüestió no és menor. Com revela l'etnografia, les expectatives de les famílies sobre com organitzar els diners rebuts per cobrir les necessitats bàsiques dels seus fills no solen coincidir amb les previsions del personal dels serveis socials. A més, les dinàmiques internes de l'Administració pública, juntament amb les lògiques pròpies de la burocràcia, comporten que l'estructura constrenyi, paradoxalment, l'accés del menor d'edat a un dret fonamental, que està projectat protegir en la seva essència. Si per obtenir el Fons 0-16 s'han de complir criteris de renda, de padró i d'antiguitat en els serveis socials, independentment de la situació de necessitat econòmica real, que nens i adolescents obtinguin l'ajuda depèn de factors tan inestables com la situació legal o administrativa, les capacitats lingüístiques, la generació de xarxa de suport o de capacitat per informar-se dels adults de la seva família, el marge d'acció, el marc i les casuístiques dels procediments interns o, fins i tot, la comunicació institucional o interpersonal dels adults dels serveis socials amb les famílies.

4. Els impactes subjectius del Fons 0-16 en la vida quotidiana dels nens i adolescents, i de les seves famílies

Els impactes subjectius van ser recollits des d'una dimensió material, relacional i emocional. En les percepcions respecte al fons es van mesurar qüestions com l'accés, la informació i la difusió, així com els aspectes procedimentals de gestió de l'ajuda. Tot això va permetre no només recollir els relats de professionals de serveis socials, de les famílies i dels mateixos nens sobre el seu benestar, sinó que el fons va ser avaluat per les famílies que el rebien i els professionals que el gestionaven.

Les evidències etnogràfiques destaquen que el Fons 0-16 **impacta molt positivament** en la millora de les condicions de vida dels nens i adolescents en situació de pobresa. L'objectiu de l'ajuda és cobrir l'alimentació, la roba i el material escolar: si tenim en compte que per a una família empobrida proveir-se de menjar i bàsics suposa una dedicació de temps i energia que supera la jornada completa, tenir-ho solucionat allibera d'una gran tensió les persones adultes. Queda patent que millora substancialment les condicions de vida dels nens i adolescents. A més, sabem que les ajudes que arriben de manera estable i el fet de comptar amb ingressos amb regularitat permeten organitzar-se molt millor i augmenten la **capacitat d'autogestió de l'economia domèstica**, a més d'emancipar **les famílies en la seva capacitat de decisió** sobre què prioritzar en les pautes de criança de cada model familiar, una vegada consolidades les necessitats bàsiques.

Poder comptar amb aquesta ajuda va fomentar, per tant, que els pares i les mares s'apoderessin per prendre **decisiones en la vida quotidiana dels seus fills**, ja que tenien la seguretat de poder acompanyar certes demandes; poder desmarcar-se dels circuits de dependència, distanciant-se de les pautes marcades pels serveis socials, i justificar-se davant les expectatives dels professionals que els acompanyen. Des dels serveis socials, també es defensa que, quan es dota de més independència les famílies, **es descarrega de feina el professional que les acompanya** i evita que hagin d'atendre ajudes puntuals contínuament. Les famílies reorganitzen les despeses per cobrir qüestions materials quotidianes, cosa que crea un marge més ampli per atendre les demandes inesperades, fet que es tradueix en una reducció de la privació material. No obstant això, des de l'assistència social hi ha una demanda explícita d'«educar» les famílies per al «bon ús d'aquestes ajudes», perquè consideren que moltes no en «fan un ús correcte». Els desacords tenen a veure sobretot amb la mena d'alimentació, el preu de la roba que es compra o l'adquisició de mòbils, ordinadors o altres

consums electrònics. Principalment, els recels professionals des dels serveis socials es connecten amb la protecció a la infància o amb la idea de «què és millor per al nen» des del seu punt de vista. Excepcionalment, s'aposta per la llibertat d'elecció en la destinació de l'ajuda, amb afirmacions com «Mai els demanem als avis en què es gasten la seva pensió. Per què hem de fer-ho amb els nens?», o «Si a mi ningú em demana comptes de com em gasto el meu sou, per què els ho hem de demanar a ells?» (IIAB,2020b).

Es valora molt positivament per part de la família i dels assistents socials la descàrrega de la pressió econòmica i psicològica que està directament vinculada amb la **dotació automàtica de la beca extraordinària de menjador del 100 %**. Ho connecten amb una **alimentació més equilibrada** i la seva **vinculació amb la millora de la salut**. A més, a la beca menjador se li concedeixen altres beneficis col·laterals. El menjador incorpora l'entorn educatiu dels migdies, que en molts casos es tradueix en una reducció de l'absentisme vespertí. Poder gaudir dels espais educatius informals escolars suposa una optimització de recursos econòmics a casa. La inversió que es destinaria a aquesta franja es dedica a enriquir-ne d'altres o a augmentar el nombre d'àpats diaris. Aquest canvi en les seves vides alleugereix les preocupacions a la llar, i suposa una sèrie d'impactes positius que indirectament beneficien el còmput global de l'economia familiar.

L'ús del temps també es percep com més afavorit. Bàsicament, són les dones qui porten els fills a l'escola: moltes mares han de fer-ho quatre vegades al dia. No tornar a casa per dinar estalvia molt de temps i els permet dedicar-lo a formar-se o a buscar una feina en millors condicions.

Que les necessitats bàsiques estiguin cobertes i que les mares i els pares disposin de més temps es tradueix a estar més amb els fills, a dedicar-los **temps de més qualitat**.

Els nens i els adolescents expressen que ara estan millor que abans i tenen una **consciència clara de la difícil situació econòmica a casa**. És significativa la prevalença del valor que es dona a les necessitats bàsiques i a la cura dels membres de la casa per sobre dels seus propis desitjos. A les entrevistes amb menors de 12 anys, fetes a partir d'un joc en què havien de distribuir 100 monedes, la majoria en reservaven una part per a l'estalvi; per cobrir despeses que preocupen la família, com el lloguer; perquè els seus pares en tinguin, i per fer-los regals que saben que no poden permetre's, com anar a un *spa* o un creuer o una moto de gran cilindrada (IIAB,2020b).

Tots els testimoniatges posen en relleu que l'ajuda del Fons 0-16 **relaxa el clima familiar i permet créixer i conviure en un entorn amb menys tensió**.

Nens i adolescents expressen que estan «millor ara que abans» i tenen plena consciència de la situació econòmica a casa. Més enllà de la diversitat d'opcions quant a la transparència dels seus adults a l'hora d'informar-los, per-

ceben amb nitidesa i descriuen perfectament les privacions materials a la llar. Joves d'entre 6 i 16 anys són **capaços de vincular els impactes positius o negatius de la situació econòmica amb altres conseqüències que es connecten a la salut física i mental**, com ara els efectes de la privació material i l'angoixa familiar, com ara l'ansietat, la irritabilitat, els trastorns del son i l'alimentació, el nerviosisme, l'agressivitat verbal o física i, fins i tot, la baixa de defenses: «Abans, és que agafava de tot; ara, no». En un sentit material, resumeix que després de l'arribada de la targeta a casa «hi ha més coses», i també pel que fa a l'accés, ja que «fora de casa puc fer més coses». Com els adults, els nens informen d'una millora des que els seus pares «compren amb la targeta». Afirmen que poden fer més coses amb els amics, i «Ara puc prendre un gelat o puc estrenar roba». Aquests, en aparença, petits canvis augmenten substancialment la seva autoestima i estimulen l'optimisme (IIAB,2020b).

Si els més petits prioritzen les despeses que assegurin les condicions materials a casa, en l'adolescència s'aprecia un canvi: posen per davant poder tenir les condicions materials que els permetin mantenir les seves relacions socials entre iguals, com l'adquisició d'un mòbil. L'ajuda té un impacte positiu en el dia a dia, perquè permet disposar d'una petita quantitat de diners per al «berenar, anar al cinema o al centre comercial amb les amigues». Per a la infància, i molt especialment per a l'adolescència, en el seu benestar subjectiu és molt important consolidar les possibilitats de sentir-se en igualtat de condicions en el grup des de la capacitat d'accés al consum.

Tots els nens i els adolescents expressen agraïment i ganes de compensar l'esforç que reconeixen als adults que els cuiden. A l'entrevista - joc de distribució de recursos, la pràctica totalitat reserven una part substancial de les seves monedes per «fer un regal», «comprar alguna cosa que li agrada molt a la meva mare, el meu pare, als avis, que no es poden permetre» o «pagar-li alguna cosa» que considera necessari i inaccessible.

Rebre el Fons 0-16 genera una **sensació de més igualtat en l'accés a les oportunitats educatives**, dins i fora de l'escola, i possibilita fer activitats que són percebudes per les famílies com a clau per créixer en entorns més segurs, positius i normalitzats. També millora les seves expectatives de cara al futur i dona sentit als adolescents per continuar estudiant. Tenir cobert el material escolar, els equips esportius o el necessari per a les extraescolars augmenta la seva autoestima i els fa sentir-se «iguals que la resta de la classe».

De la mateixa manera que es relaciona obertament un canvi positiu en la seva vida quotidiana amb l'arribada de «la targeta», quan és denegada, l'impacte negatiu es viu intensament, sobretot en l'adolescència.

Nois i noies de famílies empobrides senten una pressió social entre els seus iguals. Aquesta pressió està relacionada sobretot amb la imatge i la capacitat de consum. La denegació del fons suposa un gran cop a la seva confiança, ateses les repercussions materials, relacionals i emocionals que comporta.

Adults i adolescents també ens informen de l'afectació en el seu rendiment escolar. Per la **decepció amb el sistema**, alguns adolescents **amenacen amb l'abandonament escolar**. En aquests casos s'aprecia un impacte negatiu de desesperança i manca de perspectives de futur.

Una de les qüestions que emergeixen amb força és que el **Fons d'Infància dignifica, augmenta l'autoestima i permet socialitzar** des del consum en circuits normalitzats i «normalitzadors» no vinculats amb l'exclusió social.

En contextos empobrits és summament important l'arrelament al barri i el seu encaix en les estratègies de subsistència amb la xarxa comercial de proximitat. Permet jugar amb marges econòmics que recolzen en la gestió de petits deutes sostinguts en relacions de confiança.

Poder comptar amb marges econòmics i amb la capacitat de gestionar de manera autònoma els ingressos fa possible cobrir altres despeses importants per a la família, com ara l'habitatge. Després de cobrir les necessitats bàsiques dels seus fills, la majoria de les famílies entrevistades prioritzen pagar el lloguer i els subministraments de la llar. Tant professionals com famílies expressen que el Fons 0-16 els allibera indirectament de part de les càrregues econòmiques i l'estrès emocional que suposa l'elevada inversió destinada a l'habitatge a Barcelona.

Des de l'Institut Infància i Adolescència de Barcelona es conclou que, a més, mesurar la renda familiar disponible sense considerar les despeses vinculades amb l'habitatge no permet captar de manera adequada les realitats d'empobriment de les famílies amb fills.

Cal destacar que ens trobem en contextos empobrits feminitzats. Són les dones les que majoritàriament pateixen la pobresa. Són elles les que s'ocupen de l'organització econòmica, de la petició d'ajudes, així com de les visites als serveis socials. No s'han recollit testimoniatges directes de violència masclista; no obstant això, algunes mares han relatat com altres dones que coneixen «no poden deixar el marit encara que les pegui perquè no tenen on anar». Fins i tot venint de classes acomodades prioritzen la criança i la cura familiar a mantenir la pròpia formació i la seva trajectòria professional, prioritzant la de l'home, amb la qual cosa, en cas de separació o divorci, elles són les més perjudicades.

Com hem avançat, les famílies construeixen diferents **estratègies de comunicació per transmetre als seus fills la situació de pobresa** en què es troben. Hi ha exemples de transparència total, de compartir només part dels problemes o de no comentar absolutament res del que passa en qüestions d'escassetat.

Llevat d'excepcions, les famílies viuen com un **estigma el fet de ser ateses pels serveis socials municipals**, i estan en desacord que rebre el Fons 0-16 estigui condicionat a això. En molts casos, la vulnerabilitat es vincula amb una situació purament econòmica i no es comparteix la decisió que estigui vinculada amb un servei que atén problemàtiques d'exclusió social.

5. Valoracions de la gestió del Fons 0-16

A més dels impactes de la mesura en la vida quotidiana dels nens i els adolescents, el treball de camp ha permès recollir les valoracions de les famílies respecte a múltiples aspectes de la gestió del Fons 0-16. Cal contextualitzar aquestes consideracions en la convocatòria de l'any 2018, i en el fet que venen marcades per un context de reducció, per segon any consecutiu (2017 i 2018), de la partida del Fons 0-16, que obligava a revisar les mesures d'assignació i es concretava en un nombre més alt de denegacions respecte a convocatòries anteriors. Aquest context ajuda a comprendre les percepcions d'injustícia i indefensió manifestades per famílies a qui se'ls va denegar el Fons i que han estat molt presents en les entrevistes.

Les famílies beneficiàries valoren molt positivament el Fons 0-16 en el mapa d'ajudes econòmiques, perquè és l'única ajuda dirigida nominalment a la infància i l'adolescència, i destaquen la facilitat a l'hora de sol·licitar-la. Així i tot, **assenyalen els canvis a pitjor** entre la convocatòria de 2017 i la de 2018 (reducció de les transferències de 12 a 9 mesos i disminució de les quantitats percebudes a partir del segon fill). Independentment de l'import de l'ajuda, les famílies beneficiàries destaquen la importància de comptar amb ingressos fixos, que donen seguretat econòmica i que s'integren ràpidament en les estratègies econòmiques de la unitat domèstica (IIAB, 2020b).

Així i tot, s'observa que, en general, les famílies beneficiàries **desconeixen el sentit i les característiques del Fons 0-16**. No saben que està limitat en el temps i que no en queda assegurada la continuïtat, ja que és una ajuda extraordinària d'emergència social que complementa altres rendes i prestacions de les administracions públiques competents. Això implica una assignació econòmica variable en cada convocatòria, una inestabilitat tant en les dates d'assignació com de dotació i, en alguns casos, canvis en els procediments interns. Aquest desconeixement genera incertesa i perplexitat entre les famílies. Una mesura molt ben rebuda al principi es viu finalment com un **maltractament institucional**, sobretot en els casos de denegació en situacions familiars que, fins i tot, han empitjorat des de la convocatòria anterior. A la percepció de ser tractades injustament quan el Fons 0-16 els és denegat, s'hi afegeix la frustració i impotència de no poder rebre explicacions per part de l'Administració. Malgrat que els circuits d'al·legacions es van millorar a la convocatòria de 2019, el 2018 es van presentar moltes queixes al Defensor del Poble. Els casos més dramàtics estan associats amb les famílies que rebien el fons des de l'any 2015 i que el setembre de 2018 no sols van perdre els ingressos de la targeta, sinó també la beca menjador, perquè no es van poder presentar a les convocatòries ordinàries, ja que mantenien l'esperança que es tractava d'un error administratiu.

Les famílies es mostren **confuses** i es queixen de la **falta de transparència** en els requeriments de la convocatòria de 2018, especialment respecte al requisit de la valoració social de necessitat, vinculada a l'algoritme. Aquesta confusió genera descontentament entre les famílies i desvirtua la rellevància d'una mesura de política pública d'infància com és el Fons 0-16. Deixa de percebre's com un dret i es connecta a l'**Administració pública com un ens capritxós**, que atén unes lògiques inaccessibles i en qui no es pot confiar. Es considera l'ajuda com una mena de loteria que es distribueix de manera aleatòria, ja que consideren que gent «que no ho necessita» la rep i «gent que ho necessita de debò n'ha quedat fora» (IIAB, 2020b).

Per obtenir la valoració social de necessitat en la convocatòria de l'any 2018, cal ser usuari dels serveis socials municipals en seguiment durant tot l'any anterior a la convocatòria (tenir l'expedient obert en el moment de la sol·licitud del Fons 0-16). Aquest requisit genera diversitat de posicions i contradiccions entre els professionals, per les dificultats en el seu compliment per part de moltes famílies que el 2017 van percebre el Fons 0-16 i perquè ha suposat que a moltes famílies en seguiment des d'entitats socials o amb l'expedient tancat als serveis socials municipals se'ls denegué l'ajuda en la convocatòria de 2018. El personal dels serveis socials pateix les tensions i l'angoixa que els transmeten les famílies, que moltes vegades culpen la seva assistència social de no fer bé la feina. Al seu torn, els professionals dels serveis socials no tenen les eines necessàries per afrontar aquesta mena de situacions. La convocatòria de 2019 ha resolt aquesta disfunció (IIAB, 2020b).

Hi ha **percepcions d'indefensió administrativa per part de les famílies** quan se'ls denega el Fons 0-16, per motius diversos: perquè no es té una informació clara sobre com complir amb els requeriments del Fons 0-16 i perquè la denegació del Fons afecta l'adjudicació d'altres ajudes (per no perdre la beca menjador calia fer una doble sol·licitud) a l'IMSS via Fons 0-16 i a les convocatòries ordinàries del Consorci d'Educació de Barcelona.

Es percep un greuge comparatiu en els imports rebuts per les famílies monoparentals i els imports que perceben les famílies biparentals nombroses (des del 2017, la condició de família monoparental amb dona atorga dret a percebre 100 euros mensuals addicionals). Sense menysprear el suport que reben les famílies monoparentals, moltes famílies biparentals senten que tenen menys amb què alimentar els fills i que l'esforç econòmic de criar en una família nombrosa és més gran, i també hauria de ser compensat econòmicament (IIAB, 2020b).

Les famílies perceben igual d'incoherent el discurs que fixa el Fons d'Infància al dret individual del nen a rebre l'ajuda, quan a la pràctica es dona una reducció de la quantia als segons fills i posteriors (novetat de la convocatòria de 2018). Aquest canvi té el seu sentit en l'avaluació del Fons 0-16 (convocatòries de 2017 i 2018) elaborada per Ivàlua, que inclou, entre les recomanacions,

harmonitzar els criteris d'estimació de la renda amb les altres ajudes dirigides a la infància (especialment les ajudes de menjador) o incloure altres elements en el còmput de la renda familiar (IIAB, 2020b; Blasco i Todeschini, 2017 i 2019).

Hi ha desconcert entorn de l'algoritme aplicat en la convocatòria de 2018, que genera percepcions d'injustícia i augmenta l'angoixa de les famílies amb nens i adolescents a càrrec que temen perdre una ajuda que els és molt important.

6. Quines conclusions traiem dels impactes del Fons d'Infància en la lluita contra la pobresa material?

Gràcies a l'avaluació d'una mesura específicament dirigida a pal·liar la pobresa infantil, com el Fons 0-16, hem vist que es redueixen els nivells de privació material. L'etnografia ens ha permès recollir aspectes que s'escapen als estudis quantitius. Hem notat que els impactes intangibles són molt destacables, i d'enorme importància especialment en aquesta etapa de la vida.

En les seves conclusions, l'Institut Infància i Adolescència de Barcelona afirma que per assolir l'horitzó que l'Administració pública aconseguixi la reducció de la pobresa infantil, caldria mantenir i ampliar la inversió pública en infància, amb el compromís i l'aliança de totes les administracions públiques.

Per concloure, imaginem com seria la vida d'un nen o un adolescent en situació de pobresa si tingués el suport d'una política pública de rendes que li garantís el seu al ple desenvolupament en igualtat d'oportunitats reals:

- Comptaria amb **ingressos regulars**, que donen més seguretat econòmica i potencien la capacitat d'autogestió de l'economia domèstica. Es dignificaria la seva situació i augmentaria l'autoestima de la seva família, perquè podria socialitzar des de l'horitzontalitat en circuits normalitzats, passant de la cua de l'església a la cua del mercat.
- **Normalitzaria els circuits d'accés als béns i al consum**: això obre espais a construir noves xarxes de capital social i de suport mutu que augmenten l'estabilitat socioeconòmica i emocional. Tindria cobertes les necessitats bàsiques de manera estable i els adults de la seva família alliberarien temps per dedicar-lo a la seva cura i criança. Sobretot, la seva mare podria anar a cursos de formació, buscar feina i millorar la seva situació laboral, cosa que minimitzaria la feminització de la pobresa.
- Les persones adultes de la seva família reduirien l'estrès emocional, **el clima familiar seria més pacífic** i creixeria i es desenvoluparia en un context més tranquil, fet que milloraria directament la seva salut física i mental. El respir econòmic es tradueix en oportunitats noves i més bones i en la possibilitat de créixer en entorns més segurs, positius i normalitzadors.
- El **pas de la pobresa greu a la moderada**, malgrat no resoldre la situació de pobresa, suposaria una millora important de l'estatus social: s'ampliaria el seu context relacional, la xarxa i el capital social, cosa que donaria lloc a

una nova i més bona consideració de la seva persona i es podria desprendre de l'estigma de la pobresa, que en el seu dia a dia té un valor molt important. No se sentiria abandonat per l'Administració i no es qüestionaria si continuar estudiant el trauria realment de la pobresa. No hauria de treballar per ajudar la seva família o per cobrir les seves petites despeses, com ara anar al cinema amb els amics o la parella. **Tindria les mateixes oportunitats que les altres persones per créixer sa i ser feliç.**

Bibliografia

Ajuntament de Barcelona (2021). *Mesura de govern. Pla de Xoc Social 2020*. Àrea de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGTBI. Nota de Premsa. <<https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/2021/04/28/lajuntament-destinara-135me-al-fons-dinfancia-0-16-daquest-any-adreca-a-25-000-infants-i-17-000-families/>>

Ajuntament de Barcelona (2020). *Mesura de govern. Pla de Xoc Social 2020*. Àrea de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGTBI. <<https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/wp-content/uploads/2020/10/Mesura-de-Govern-Pla-Xoc-Social.pdf>> Publicació de la mesura: <<https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/2020/09/04/lajuntament-crea-un-fons-de-mergencia-social-per-cobrir-les-necessitats-basiques-de-prop-de-34-000-persones/>>

Ayllón, S. *et al.* (febrer 2020). *Encarar-se a la pobresa infantil* («Observatori Social de “la Caixa” Dossier», 8). <https://observatoriosociallacaixa.org/documents/22890/196278/Dossier8_CAT_baixa.pdf>

Bárcena-Martín, E., Blanco-Arana, M. C. i Pérez-Moreno, S. (2018). Social Transfers and Child Poverty in European Countries: Pro-poor Targeting or Pro-child Targeting? *Journal of Social Policy*, 47(4), 739-758. Citat a: *Encarar-se a la pobresa infantil* («Observatori Social de “la Caixa” Dossier», 8, febrer 2020). <<https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-social-policy/article/social-transfers-and-child-poverty-in-european-countries-propoor-targeting-or-prochild-targeting/D3B974C94308DB867C2010FF42DCA69D>>

Blasco, J. i Todeschini, F. A. (2017). *Avaluació del Fons Extraordinari per Ajuts d'Urgència Social de l'Ajuntament de Barcelona 2016*. Ivàlua. <https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/sites/default/files/arxius-documents/avaluacio-fons_extraordinari-ajuts-urgencia-social-2017.pdf>

Blasco, J. i Todeschini, F. A. (2019). *Avaluació del Fons Extraordinari per Ajuts d'Urgència Social de l'Ajuntament de Barcelona 2017 i 2018*. Ivàlua. <https://www.ivalua.cat/sites/default/files/2020-10/Informe_Avaluaci%C3%B3%20Ajuts%200-16_Def.pdf>

Cruz, I., Navarro-Varas, L. i Porcel, S. (3r trimestre 2020) *Una aproximació als efectes socioeconòmics de la covid-19 a la metròpoli de Barcelona. Estimacions desigualtat social i pobresa*. Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. <<https://iermb.uab.cat/ca/estudi/una-aproximacio-als-efectes-socioeconomicos-de-la-covid-19-a-la-metropoli-de-barcelona-estimacions-desigualtat-social-i-pobresa/>>

Gobierno de España (2020). *La transmisión intergeneracional de la desigualdad en España*. Alto Comisionado contra la Pobreza Infantil. <<https://www.comisionadopobrezainfantil.gob.es/sites/default/files/DB%2016.pdf>>

Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2019). *Dades clau d'infància i adolescència a Barcelona. Focus en gènere i desigualtats territorials. Informe 2019*. IIAB-IERMB i Ajuntament de Barcelona. <https://institutinfancia.cat/wp-content/uploads/2020/03/20200325_DadesClau2019.pdf>

Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2020a). *Covid-19 i infància a Barcelona. Què ens diu la recerca social d'urgència sobre els impactes de la covid-19 en les vides i els drets de la infància i l'adolescència? Quina resposta ha donat el govern de la ciutat?* IIAB-IERMB / Ajuntament de Barcelona. <https://institutinfancia.cat/wp-content/uploads/2020/12/20201130_Informe_covidinfancia_primersresultats_rsu-1.pdf>

Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2020b). *Avaluació sobre els impactes subjectius del Fons 0-16 en la vida quotidiana d'infants, adolescents i les seves famílies*. Resum executiu de M. Navarro, M. Truñó i L. Pineda. IIAB-IERMB / Ajuntament de Barcelona. <<https://institutinfancia.cat/mediateca/resum-executiu-avaluacio-impactes-subjectius-del-fons-0-16/>>

Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2021). *Laboratori de recerca sobre les conseqüències de l'emergència residencial que pateix Barcelona en les vides i drets dels infants*. M. Navarro. IIAB-IERMB / Ajuntament de Barcelona. Pendent de publicació.

Navarro, M. i Truñó, M. (març 2019). Impactos subjetivos del Fondo 0-16 de Barcelona en la vida de niños y niñas y adolescentes y de sus familias. *Barcelona Sociedad. Revista de Integración y Análisis Social*, 23. Ajuntament de Barcelona.

